

LIBICE NAD CIDLINOU, okr. Nymburk, Středočeský kraj

Raně středověké hradiště

9.–11. století

Význam: Důležité raně středověké centrum, rodiště sv. Vojtěcha a místo významných událostí raných českých dějin.

Historie: Jméno *hradiště se objevilo poprvé v podobě „LUIBUZ“ na mincích, které zde byly raženy v 80.–90. letech 10. století. Do historie se Libice zapsala především jako rodiště svatého Vojtěcha z rodu Slavníkovců, druhého pražského biskupa (asi 957–997). Na soutok Labe a Cidliny umístil sídlo Vojtěchova otce Slavníka kronikář Kosmas. Ten rovněž velmi barvitě popsal zánik slavníkovského sídla 28. září 995, kdy zde přemyslovští vojáci povraždili část příslušníků slavníkovského rodu.

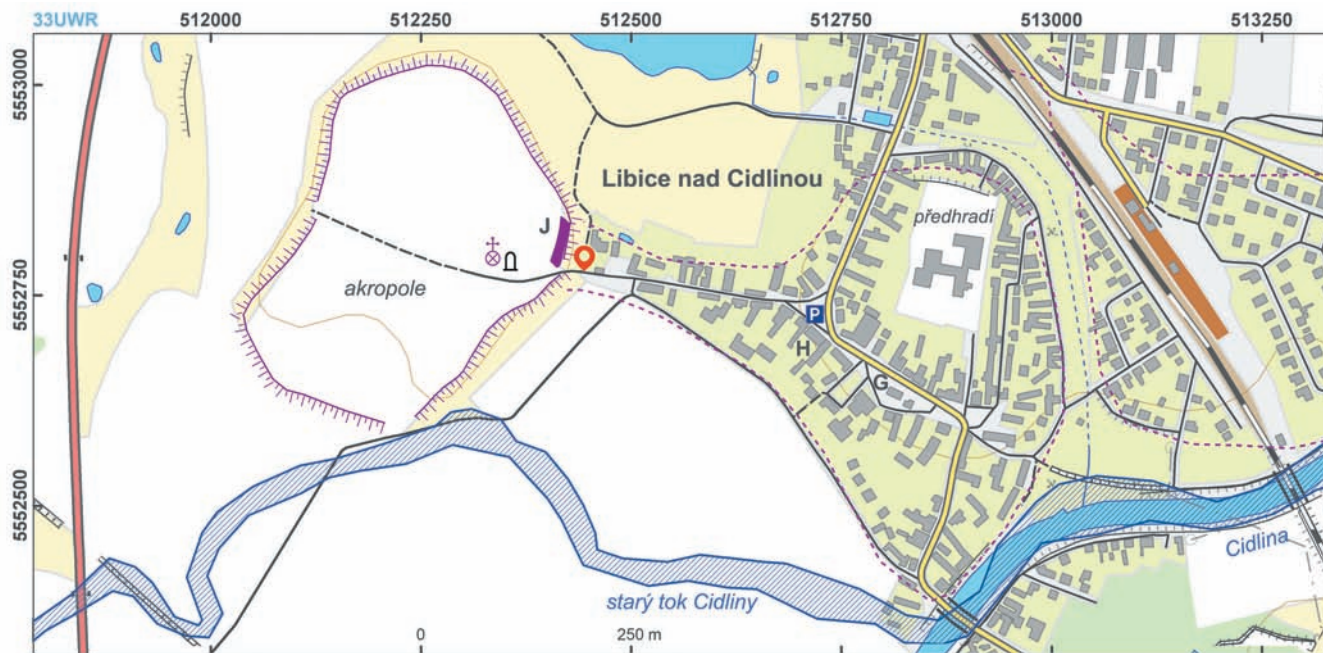
Dvě generace Slavníkovců vládly na Libici přibližně od poloviny 10. století. Původ tohoto rodu zůstává pro historiky dosti nejasný,

nicméně drobné zmínky v písemných pramenech naznačují příbuzenské vazby k rodu saských vévodů, pozdějších římských králů a císařů. V minulosti byli Slavníkovci považováni za vážné konkurenty Přemyslovců a událost z r. 995 byla interpretována jako významný krok při sjednocení Čech pod přemyslovskou vládou. Současné historické bádání se však kloní k názoru, že skutečná moc Slavníkovců se omezovala pouze na území dnešního Poděbradska a Kolínska. Vraždu příslušníků rodu v r. 995 můžeme tak spíše považovat za jednu z epizod raných českých dějin, jejíž příčinou mohly být konkrétní osobní spory nebo čistě ekonomické zájmy. Tento názor podporují i výsledky *archeologických výzkumů: v opevněném areálu hradiště nebyly zachyceny žádné stopy výrazné katastrofické události, která by jej postihla (např.

↑ *Pohled na akropoli libického hradiště s rekonstruovaným půdorysem odkrytého kostela a sošším sv. Vojtěcha a sv. Radima. Foto J. Mařík, 2014.*

□ *Plán lokality J. Mařík.*

celkového požáru hradiště). Spíše můžeme předpokládat, že útok přemyslovských vojáků se soustředil pouze na relativně malou skupinu osob.

Další historické události, které se na Libici odehrály, zachytily písemné prameny o více než století později. Připomínají jinou tragickou událost, k níž došlo 27. října 1108, kdy zde byli z rozkazu knížete Svatopluka zavražděni kastelán Božej a jeho syn Bořut z rodu Vršovců. Přestože písemné prameny po více než století mezi těmito dvěma událostmi mlčí, můžeme předpokládat, že i po zániku rodového sídla Slavníkovců si Libice uchovala pozici správního centra a že tuto funkci plnila nejméně do r. 1130, kdy je v této souvislosti zmíněna naposledy.

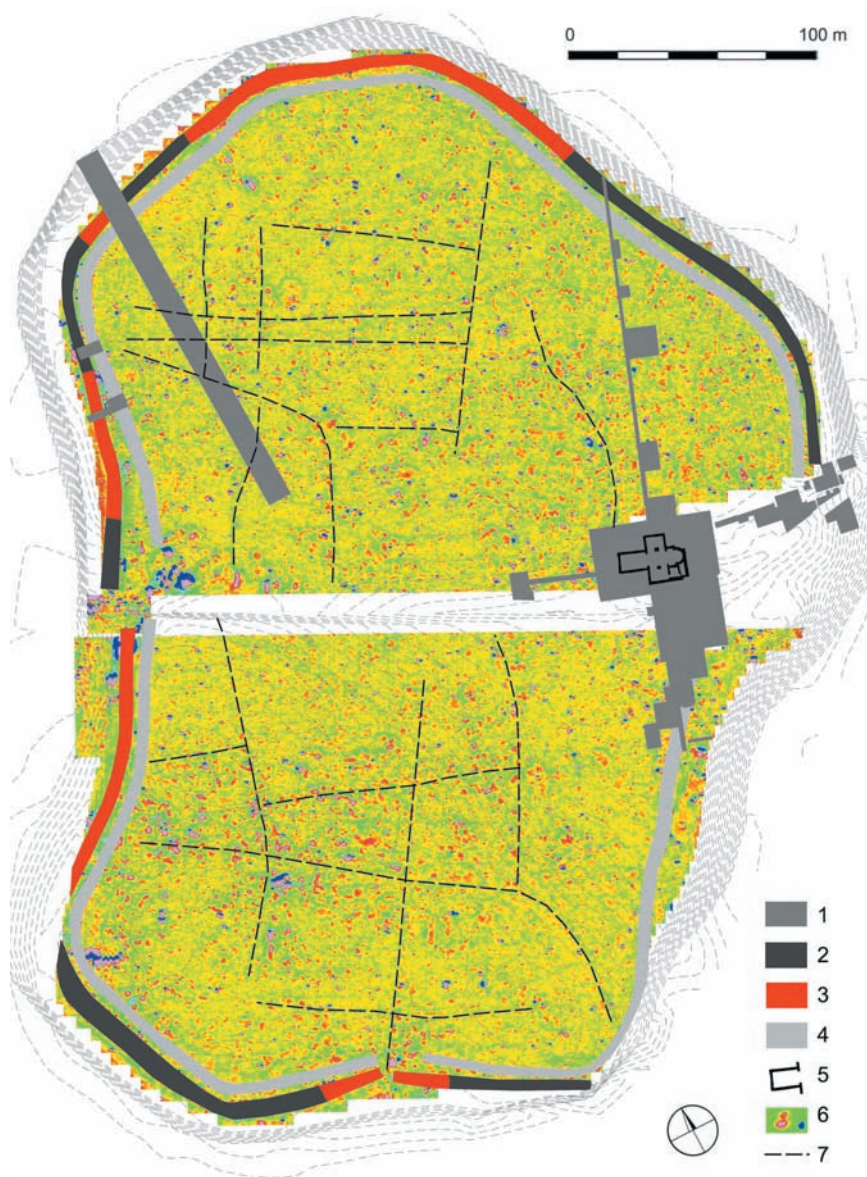
První archeologické výzkumy na hradišti a v jeho okolí jsou spoje-

ny s činností poděbradského lékárníka J. Hellicha na sklonku 19. století. Ten se soustředil na raně středověká pohřebiště v okolí hradiště, která byla v té době ohrožována výstavbou v rozvíjející se obci. V r. 1949 zahájil novou etapu archeologického výzkumu na *akropoli hradiště R. *Turek z Národního muzea, který se zaměřil především na západní část akropole, na níž v průběhu dvou výzkumných období v l. 1949–1953 a 1967–1973 prozkoumal areál kostela, pohřebiště a tzv. palácových staveb. Zatímco akropole hradiště byla zkoumána takto systematicky, na opevněném *předhradí byly prováděny především drobnější záchranné archeologické výzkumy.

Od r. 1974 dohlízejí na větší výkopových prací v dnešní obci pracovníci Archeologického ústavu

ČSAV (dnes AV ČR) v Praze. Především díky dlouholeté systematické práci J. Princové-Justové máme dnes k dispozici mozaiku archeologických sond pokrývajících víceméně rovnoměrně celou plochu předhradí. Můžeme tak sledovat vývoj osídlení této části hradiště od mladší doby bronzové až do raného novověku.

V posledních několika letech se archeologický výzkum na akropoli vrátil, a to v podobě *nedestruktivního průzkumu. Díky spojení výsledků *leteckého snímkování, *povrchových sběrů, geofyzikálního měření a průzkumu detektory kovů se výrazně rozšířily znalosti o podobě osídlení celé akropole. Většina její plochy byla intenzivně využívána po celou dobu existence hradiště, nejméně od konce 9. až do 11. století. Řada drobných kovových nálezů pocházejících ze severní,

západní i východní Evropy dokládá, že si Libice zachovala významné postavení centra na dálkové obchodní trase i po pádu slavníkovského sídla po celé 11. století.

Popis: Opevněné jádro sídelní aglomerace v Libici nad Cidlinou vzniklo na dvou pozůstatcích říční terasy obklopených nivou Labe a Cidliny. Dohromady tyto útvary pokrývají plochu 24 ha a svým tvarem připomínají číslici osm. Na větším z nich (14 ha), v archeologické terminologii označovaném jako předhradí (**B**), se nachází jádro dnešní obce Libice nad Cidlinou. Pro druhou část hradiště, položenou západně od předhradí, se vžilo pojmenování akropole nebo také vnitřní hradiště (**A**). Aglomeraci hradiště tvořila kromě opevněného areálu otevřená sídliště (**C**) a rozsáhlá pohřebiště (**D**, **F**) v okruhu asi 2 km. Drobná sídliště jsou také ukryta v dnešním

← Akropole hradiště s výsledky geofyzikálního magnetometrického měření. 1: Archeologické sondy; 2: stopy hradby; 3: stopy hradby poškozené ohněm; 4: „vnitřní příkop“, který mohl vzniknout při odebírání materiálu na stavbu hradby; 5: zdivo; 6: kladné (červené) a záporné (modré) magnetické anomálie – pravděpodobné podpovrchové objekty; 7: možné trasy původních komunikací, vyplývající z uspořádání objektů zachycených měřením. Měřil R. Křivánek, 2008–2009.

↗ Akropole hradiště na leteckém snímku s četnými porostovými příznaky, indikujícími podpovrchové objekty. Foto M. Gojda, 2000.

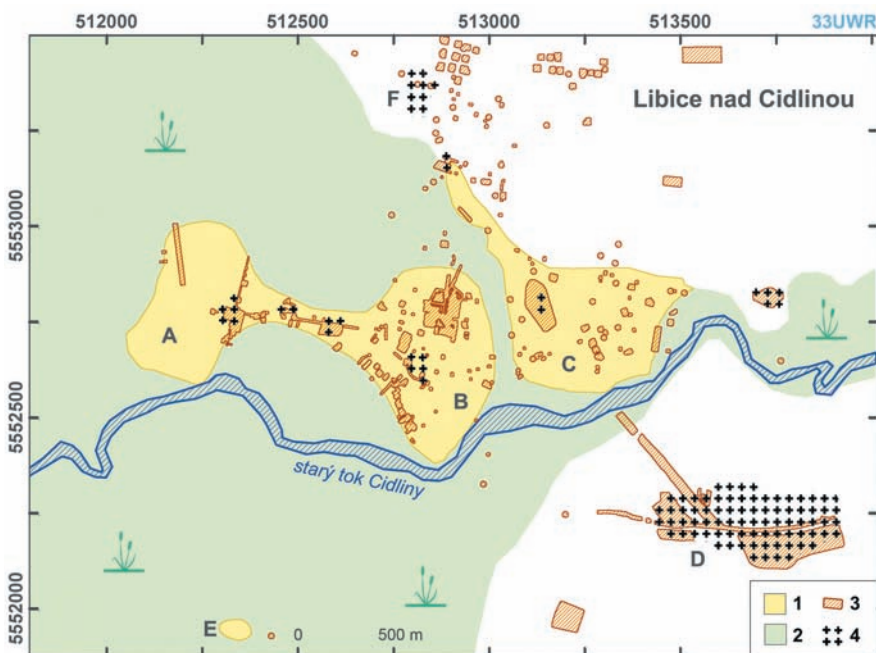
↘ Aglomerace libického hradiště v raném středověku. 1: Osídlená plocha; 2: říční niva; 3: plocha archeologických výzkumů; 4: raně středověká pohřebiště. Další vysvětlivky v textu.

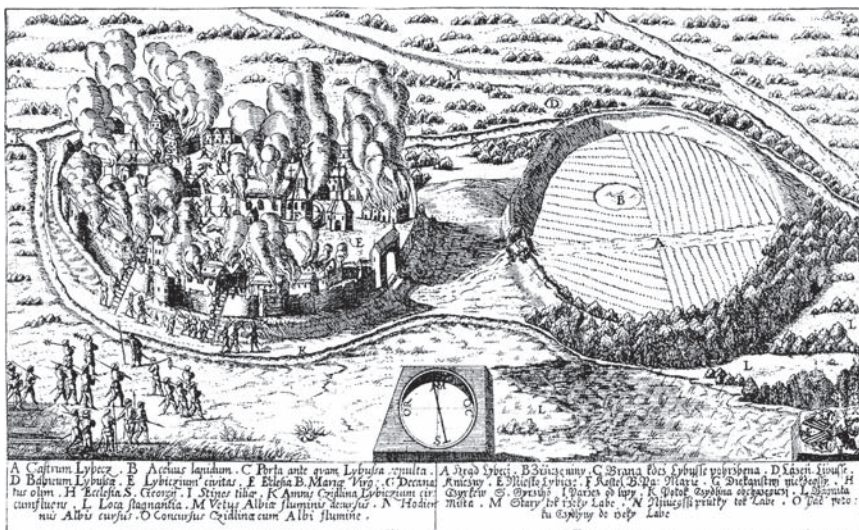
lužním lese na zbytcích erodovaných říčních teras (např. **E**).

V minulosti byla Libice považována za tzv. blatné hradiště. Představa hradiště obklopeného bažinami však vychází ze současného stavu krajiny, která se od doby raného středověku podstatně proměnila. Úroveň tehdejší říční nivy se totiž nacházela přibližně o dva metry níže oproti současnému terénu. Obě řeky ve šterkopiskovém povrchu meandrovaly a vytvářely četná ramena, přičemž hlinité a jílovité sedimenty začaly přinášet až po zániku hradiště ve vrcholném středověku a novověku.

Podobně jako na řadě jiných raně středověkých hradišť byla základem *opevnění dřevohlinitá konstrukce, kterou chránila na vnější straně zeď z nasucho naskládaných opukových kamenů. Z původní, asi 10 m široké a téměř 3 km dlouhé hradby kolem akropole i předhradí je dnes v důsledku stavebních úprav a zemědělské činnosti na povrchu patrná pouze malá část (**J**) vpravo od cesty, která vede na akropoli hradiště. Na řadě míst se však pozůstatky opevnění podařilo zachytit pod dnešním povrchem při záchranných archeologických výzkumech.

Na akropoli hradiště je vyznačen půdorys kostela, tvořený hlavní lodí s půlkruhovitou apsidou a lodí příčnou. Stavba tohoto typu je na českém území zcela ojedinělá, paralely však najdeme v prostředí saské otonské architektury – patrně nejbližší je libickému kostelu kapitulní chrám ve Walbecku (Sasko-Anhaltsko), jehož nejstarší fázi můžeme *datovat do 40. let 10. století. Na pohřebišti v okolí kostela bylo prokoumáno přibližně 400 hrobů; v nejstarší fázi, kterou datujeme na přelom 9. a 10. století,

← Libice nad Cidlinou na rytině z druhé poloviny 17. století z knihy *Rosa boëmica sive vita sancti Woytiechi M. B. Boleluckého z Hradiště*. Rytina je zajímavá i tím, že jde (podle Sklenář 2006) o nejstarší vyobrazení archeologické lokality v Čechách.

byla řada z nich vybavena zbraněmi a šperky. Jižně od kostela jsou rekonstruovány kamenné podezdívky dřevěných budov, které R. Turek interpretoval jako palácové stavby postavené po zániku slavníkovské Libice. Sousedí sv. Vojtěcha a Radima, Vojtěchova bratra a prvního polského arcibiskupa, z dílny sochaře Vojtěcha Adamce bylo na hradiště instalováno v r. 2000.

V centru dnešní obce se nachází na mírné vyvýšenině budova katolické fary (G). Za vysokou kamennou zdí stál až do konce 18. století kostel Panny Marie, který přestal plnit svoji funkci v době josefínských reforem. Do tohoto místa je tradičně situována sakrální stavba, v níž mělo podle legendy dojít k zázračnému uzdravení sv. Vojtěcha. Přestože je existence tohoto kostela spolehlivě doložena až ve 14. století, můžeme na základě archeologických nálezů z pohřebiště v jeho okolí předpokládat, že gotický kostel skutečně měl raně středověké-

ho předchůdce. Vojtěchovo zázračné uzdravení připomíná jeho socha v dětském věku, která byla u příležitosti tisíciletého výročí Vojtěchovy smrti odhalena v r. 1997.

V budově obecního úřadu se nachází Pamětní síň (H) s expozicí archeologických nálezů a za pozornost stojí také asi 1,3 km dlouhá naučná stezka, na níž lze nalézt i informace o mladší historii obce a jejím životním prostředí. [jm]

Literatura: Princová – Mařík 2006; Mařík 2009.

Navigační bod: N 50°07'37.66", E 15°10'26.39" (vstup na akropoli).

Přístup: Z doporučeného místa parkování u obecního úřadu vede cesta ulicí Ke Hradišti přímo na akropoli.

Rizika: Žádná, lokalita je celoročně snadno přístupná. Přístup na akropoli je bezbariérový.

Okolí: [1] Poděbrady (NB), Polabské muzeum: N 50°08'31.03", E 15°07'21.94" (3,9 km).

[2] Dobšice u Žehuně (NB), Muzeum Keltů: N 50°08'03.21", E 15°16'06.58" (6,9 km).

[3] Hradišťko I (KO), raně středověké hradiště: N 50°03'39.01", E 15°10'40.11" (7,4 km).

Archeologický atlas Čech

Vybrané památky od pravěku do 20. století

Archaeological Atlas of Bohemia

Selected sites from prehistory to the 20th century

Martin Kuna

a kolektiv:

Alžběta Danielisová, Dagmar Dreslerová, Jan Hasil,
Josef Hložek, Michaela Langová, Jan Mařík,
David Novák, Čeněk Číšecký, Zuzana Kačerová,
Eva Čepeláková, Judita Korteová, Dana Křivánková,
Petra Maříková Vlčková, Zdeněk Mazač, Jitka Říhová

Překlad resumé David J. Gaul

Revize překladu Zuzana Maritzová, Petra Maříková Vlčková

Vydal

Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i.,

Letenská 4, 118 01 Praha 1

a

Nakladatelství Academia, Středisko společných činností

AV ČR, v. v. i., Vodičkova 40, 110 00 Praha 1,

s podporou programu NAKI Ministerstva kultury ČR

Redakce neperiodických tisků

(Archeologický ústav AV ČR, Praha) Filip Laval

Fotografie na obálce Zuzana Kačerová

Logo AMČR Petr Kincl

Obálka, grafická úprava, sazba a zlom Zdeněk Mazač

Tisk Těšínská tiskárna, a.s.,

Štefánikova 1828/2, 737 01 Český Těšín

Vydání druhé, 2015

Ediční číslo 11779

ISBN 978-80-87365-82-3 (Archeologický ústav AV ČR, Praha)

ISBN 978-80-200-2526-5 (Academia)

Objednávky – Orders – Bestellungen:

Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i.,

Letenská 4, 118 01 Praha 1, Česká republika

Fax: +420 257532288, knihovna@arup.cas.cz

Knihu můžete zakoupit v síti knihkupectví Academia,

na www.academiaknihy.cz nebo v knihovně

Archeologického ústavu AV ČR v Praze.